

Zekâtın Nakli Meselesi Bağlamında Günümüz Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme

Medeni ŞAVLI

Dr. Öğr. Üyesi, Bitlis Eren Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Hukuku Anabilim Dalı
Asst. Prof., Bitlis Eren University Faculty of Theology Department of Islamic Law
Bitlis/TÜRKİYE

ezka_626@hotmail.com | orcid.org/0000-0003-3547-6132

Öz

Mali bir ibadet olan zekât, fakirlerin hakkıdır. Günümüzde bu hakkın nasların gösterdiği doğrultuda müstahaklara ulaştırılmasında bazı problemlerin yaşandığı bir gerçektir. Zira bilim ve teknolojinin hızla geliştiği; bunun neticesinde ulaşım imkânlarının arttığı, dünyanın globalleşerek bir köy hâline geldiği bir çağdayız. Büyük imkânlar doğuran çağımızın teknolojik şartları, coğrafi sınırları kaldırmış ve sosyal yapının da değişmesine zemin hazırlamıştır. Özellikle bu mevcut şartların getirdiği imkânlar, maddi ve manevi açıdan birbirlerinden sorumlu olan akraba ve yakınların farklı şehirlerde veya ülkelerde yaşamasına olanak tanımıştır. Akraba ve yakınların farklı şehirlerde yaşamalarını gerekli kılan bu şartlar, mali bir ibadet olan zekâtın dağıtım tertibini, bir beldeden diğer bir beldeye naklini ve fakirlere temlikini de etkilemiştir. Ayrıca, başta fakir akraba ve komşular olmak üzere, ilkesel olarak yerelin hakkı olan zekâtın Somali, Filistin, Arakan ve Suriye gibi daha uzak beldelere gönderilmesi; zekâtın tahakkuk ettiği beldede sosyal ve ekonomik problemlerin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Bu nedenle, zekâtın nakline ve verileceği yerin tertibine dair konuların; klasik mezheplerin ve çağdaş âlimlerin görüşleri perspektifinden yeniden ele alınması önem arz etmektedir. Dolayısıyla bu

Geliş/Received: 12.12.2025 | **Kabul/Accepted:** 28.05.2026 | **Yayın/Published:** 09.08.2026

Atıf/Citation: Şavlı, Medeni. “Zekâtın Nakli Meselesi Bağlamında Günümüz Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme”. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 47 (2026), 177-204./Şavlı, Medeni. “An Assessment of Contemporary Practices Regarding the Transfer of Zakat”. *Journal of Islamic Law Studies* 47 (2026), 177-204.

<https://doi.org/10.59777/ihad.1840904>

İntihal/Plagiarism: Bu makale en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi./This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

© Medeni ŞAVLI | CC BY-NC-ND 4.0 International

çalışma, Tevbe Sûresi'nin 60. âyetinde belirtilen zekâtın sarf yerleri, bu sınıflar arasında bir öncelik sıralamasının olup olmadığına dair mezhepler arasındaki görüş ayrılıklarını; ayrıca zekâtın temlik ve dağıtım esasları ile farklı beldelere nakli konusunu, hem klasik literatür hem de çağdaş yorumlar ışığında incelemeyi amaç edinmektedir. Çalışma, klasik fıkıh literatürünün karşılaştırmalı analizi ile çağdaş yorumların değerlendirmesi yöntemine dayalı olarak yürütülmüştür. Bu çerçevede yapılan inceleme sonucunda, mali bir ibadet niteliği taşıyan zekâtın başka beldelere naklinin mümkün olup olmadığına dair ulaşılan bulgular, sonuç ve öneriler bölümünde sistematik bir biçimde ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Fıkıh, Zekât, Zekâtın Nakli, Temlik, Sosyoekonomi.

An Assessment of Contemporary Practices Regarding the Transfer of Zakat

Abstract

Zakat, a financial act of worship, is the right of the poor. Today, it is a fact that there are some problems in delivering this right to the rightful recipients in accordance with what the religious texts stipulate. We live in an era where science and technology are rapidly advancing; as a result, transportation opportunities have increased, and the world has become globalized, turning into a "village". The technological conditions of our age, which offer great opportunities, have eliminated geographical boundaries and laid the groundwork for changes in the social structure. In particular, the conveniences brought by these current conditions have enabled relatives and close ones-who are responsible for one another both materially and spiritually-to live in different cities or countries. These conditions, which necessitate that relatives and close ones live in different locations, have also affected the distribution order of zakat, its transfer from one region to another, and its ownership by the poor. Furthermore, the practice of sending zakat-originally the right of locals, especially poor relatives and neighbors-to distant regions such as Somalia, Palestine, Arakan, and Syria causes social and economic problems in the area where zakat is due. Therefore, it is important to re-evaluate the issues concerning the transfer of zakat and the arrangement of its distribution locations in light of the views of classical schools of Islamic jurisprudence and contemporary scholars. Accordingly, this study examines the areas of zakat expenditure mentioned in verse 60 of Surah at-Tawbah in the Qur'an, the differences of opinion among the schools regarding any prioritization among these categories, the principles of zakat ownership and distribution, and its transfer to different regions-based on both classical literature and contemporary interpretations. In conclusion, based on the findings obtained, it has been concluded that taking the objectives (maqasid) into consideration in the distribution of zakat-an act of worship with a financial nature-would be more appropriate, both

in fulfilling individual responsibility and in strengthening the economic conditions of the local community.

Keywords: Fiqh, Zakat, Transfer of Zakat, Granting Ownership, Socioeconomy.

Giriş

İslâm dininin beş temel esasından biri olan zekât,¹ Kur’ân-ı Kerîm² ve Hz. Peygamber’in (s.a.s.) ifadesiyle dinî ve malî bir ibadet niteliği taşımaktadır.³ Zekât ibadetinin teşrî kılınması; Kur’ân-ı Kerîm,⁴ sünnet⁵ ve icma ile sabit olup, bu hususta İslâm âlimleri arasında görüş birliği bulunmaktadır.⁶ Zekâtın hangi tür mallardan verilmesi gerektiği ve kimlere tahsis edileceği hususları da aynı şekilde naslarla belirlenmiştir.⁷ Bu bağlamda, Tevbe Sûresi’nin 60. âyetinde⁸ zekâtın sarf edileceği sekiz sınıf açık bir şekilde beyan edilmiştir. Bununla birlikte, zekâtın tevzii sırasında bu sınıflar arasında öncelik sırasının kime ait olduğu yahut bu sıralamanın şer’î bir bağlayıcılığa sahip olup olmadığı hususu, fıkıh doktrininde tartışmalı bir konudur. Zekât mallarının bir belde- den başka bir beldeye nakledilmesinin hükmü de benzer şekilde ihtilaflı meseleler arasında yer almaktadır.⁹

İslâm’ın ilk dönemlerinde zekât mallarının toplanması ve dağıtılması organizasyonu, devlet tarafından icra edilmekteydi.¹⁰ Öyle ki, Hz. Ebû Bekir, halifeliliği sırasında

¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu’fî Buhârî, *el-Câmi’u’s-sahîh*, thk. Muhammed Zühayir (Beyrut: Dâru Tavkûl-Neccâr, 1422), “İmân”, 1; Ebû’l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *el-Câmi’u’s-sahîh*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâki (Kahire: Matbatü İsa el-Bâbî, 1955), “İmân”, 31.

² *Kur’ân-ı Kerîm Meâlî*, çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009), el-Bakara 2/43, 83, 110, 177, 245; Âl-i İmrân 3/92; en-Nisâ 4/77, 162; el-Mâide 5/12, 55; et-Tevbe 9/5, 11, 18, 34, 35, 53, 54, 58.

³ Buhârî, “İmân”, 2; Buhârî, “Zekât”, 1; Müslim, “İmân”, 31, 32; Müslim, “Zekât”, 26; Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre Tirmizî, *es-Sünen*, thk. Ahmed Muhammed Şakir (Beyrut: Dâru’l-Kalem, 1987), “Zekât”, 6.

⁴ el-Bakara 2/43, 110, 177; et-Tevbe 9/103; Meryem 19/31.

⁵ Müslim, “İmân”, 7; Tirmizî, “Zekât”, 6.

⁶ Ebu’l-Velîd Muhammed b. Ahmed el-Kurtûbî İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-müctehid ve nihâyetü’l-muktesid* (Beyrut: Dâru’l-Kalem, 1988), 1/247.

⁷ Mecdüddîn Ebû’s-Seâdât el-Mubârek b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî İbnü’l-Esîr, *Câmiu’l-usûl li ehâdisi’r-Resûl*, thk. Abdülkadir Arnaut (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1980), 4/550 vd.

⁸ “Sadakalar (zekâtlar) Allah’tan bir farz olarak ancak, yoksullara, düşkünlere, (zekât toplayan) memurlara, gönülleri (İslâm’a) ısındırılacak olanlara, (hürriyetlerini satın almaya çalışan) kölelere, borçlulara, Allah yolunda olana, yolda kalana mahsustur...” et-Tevbe 9/60.

⁹ Komisyon, *el-Mevsuâtü’l-fıkhiyye* (Kuveyt: Vizâretü’l-Evkâf ve Şuuni’l-İslâmiyye, 1427), 23/331.

¹⁰ Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Abdullah Şevkânî, *Neylül-evtâr*, thk. Usâ müddîn es-Sabâbetî (Mısır: Dâru’l-Hadis, 1993), 4/143; Mehmet Erkal, “Zekât”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/197-207; Doğan Öztürk - Şuayıp Özdemir, “Türkiye’de Zekâtın Kurumsallaşması İçin Bir Öneri: Zekât Gözetim Merkezi”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 45 (2025), 373-403.

zekât vermekten imtina edenlere savaş açmış ve onları zekât vermeye zorlamıştır.¹¹ Ancak günümüzde, bu uygulama büyük ölçüde bireyler tarafından yürütülmekte; mükellefler, kendi mallarının zekâtını bizzat tespit etmekte ve dağıtımını da şahsen gerçekleştirmektedirler. Bu nedenle günümüz Müslümanlarının önemli bir kısmı, zekâtlarını ikamet ettikleri şehrin dışında bulunan akrabalarına, ihtiyaç sahiplerine, hatta Somali, Filistin, Arakan ve Suriye gibi farklı ülkelere dahi göndermeyi tercih etmektedir. Bu bağlamda, güncel uygulamalarla ilgili iki temel problem ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ilki, zekât mallarının temlik edilmesi meselesidir. Zira fikhî açıdan zekâtın geçerliliği için, malın doğrudan müstahak olan kimsenin mülkiyetine geçirilmesi, yani temlik şart koşulmaktadır.¹² Özellikle şehir veya ülke dışına gönderilen zekât mallarının temlikinde herhangi bir usulsüzlüğün bulunup bulunmadığı tartışmaya açık bir konudur. Bu durum, özellikle aracı kurum veya kişiler vasıtasıyla gönderilen zekât mallarının, doğrudan temlikinin gerçekleştirilip gerçekleştirilmediği açısından değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. İkinci mesele ise, zekâtın tahakkuk ettiği belde muhtaç durumda bulunan akraba veya diğer ihtiyaç sahiplerinin varlığıdır. Buna göre, İslâm hukukunda zekâtın dağıtımına ilişkin genel kaide uyarınca, her topluluktan/kavimden kendi içindeki fakirlere öncelik vermesi istenir.¹³ Nitekim klasik fıkıh literatüründe, zekât mallarının öncelikle bulunulan beldedeki ihtiyaç sahiplerine tahsis edilmesi gerektiği vurgulanmış; bu uygulamanın, hem toplumsal dayanışmayı güçlendirmek hem de yerel yoksulluğu gidererek sosyoekonomik açığın kapatılması açısından önem arz ettiği ifade edilmiştir.¹⁴ Dolayısıyla, mal sahibinin bulunduğu yerde muhtaç kimseler mevcutken, zekâtın başka beldelere veya ülkelere nakledilmesi, fikhî açıdan zekâtın verileceği kişilerin tertibine dair bazı tartışmaları gündeme getirmektedir. Zira çağımızın getirdiği şartlar, toplumların sosyolojisini etkilemiş, buna bağlı olarak akraba ve yakınların farklı şehirlerde yaşamalarına sebep olmuştur. Bu bağlamda kendi akrabasına zekât vermek isteyen bir kimsenin, bağlı olduğu mezhebe göre zekâtın bir beldeden diğer bir beldeye naklinin câiz olmadığını görünce konuyu sorgulamaya ve tartışmaya başladığı gözlemlenmiştir. Bu nedenle konu ile ilgili âlimlerin görüş ve ihtilafları haliyle topluma da yansımaktadır. Özellikle Şâfiî mezhebi müntesiplerinin bulundukları bölgelerde konu ile

¹¹ Ebû'l-Fidâ İmâdüddîn İsmail b. Şihâbiddîn Ömer İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-nihâye* (Kahire: Matbaatü's-Saadet, 1358), 6/312-313.

¹² Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi fî tertibi's-şerâi* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1328), 2/5; Ebû İshak İbrahim b. Ali b. Yusuf Şirâzî, *el-Mühezzep fî fikhî İmâm eş-Şâfiî*, thk. Muhammed Zuhâyî (Dımaşk: Dâru'l-Kalem, 1992), 1/312; Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmet İbn Kudâme, *el-Mûğnî*, thk. Tahâ ez-Zinî - Mahmud Abdülvehhab (Mısır: Mektebetü'l-Kahire, 1979), 10/10.

¹³ Buhârî, "Zekât", 14; Müslim, "Zekât", 19.

¹⁴ Melih Turan, *Zekât Politikası* (İstanbul: Mevsimler Kitap, 2018), 76.

ilgili tartışma daha da derinleşmektedir. Çünkü Şâfiî âlimler zekât mallarının bir belde-den diğer bir beldeye naklini câiz görmemişlerdir.¹⁵

Toplumda geleneksel dinî duyguların etkisiyle mezhebî aidiyetin güçlü bir şekilde hissedildiği gözlemlenmektedir. Bu durum, bireylerin ibadetlerini yalnızca kendi mezheplerinin görüşleri doğrultusunda yerine getirmek istemelerine yol açmakta, diğer mezheplerin görüşlerine ise genellikle mesafeli yaklaşımlarına sebep olmaktadır. Söz konusu hassasiyet, özellikle zekât ibadetinin yerine getirilmesinde; zekât mallarının dağıtımı, zekâtın başka bölgelere nakli ve zekât alacak kişilerin öncelik sıralamasının belirlenmesi gibi konularda çeşitli problemleri beraberinde getirmektedir.

Yukarıda söz konusu olan problemler doğrultusunda toplumda sıkça gündeme gelen birtakım sorular vardır. Örneğin, “Zekâtın verileceği sınıflar arasında öncelik kimlere aittir?”, “Zekât mallarını başka şehirlerde yaşayan akrabalara göndermek câiz midir?” ve “Fakir olmama rağmen, çevremdeki zengin kimseler zekâtlarını uzak bölgelere göndermektedir; bu uygulama dinen uygun mudur?” gibi sorular bu konuda sayılabilir. Bununla birlikte, zekâtlarını kendi beldelerinde dağıtmadan çeşitli kurumlar aracılığıyla yurt dışındaki ihtiyaç sahiplerine ulaştıran kişilerin sayısı da giderek artış göstermektedir.¹⁶ Ancak son zamanlarda artan bu tür uygulamalar, zekâtın temel amaçlarından biri olan toplumsal dayanışma ve yerel düzeydeki zengin-fakir arasındaki sosyoekonomik açığın kapatılması hedefiyle¹⁷ çelişebilmektedir. Zira bireylerin zekâtlarını yaşadıkları beldedeki müstahak olan kimseler yerine başka beldelerdeki ihtiyaç sahiplerine göndermeleri, yerel düzeydeki fakirlerin maddi açıdan mağduriyetine sebep olabilmektedir. Öte yandan, mevcut uygulama zengin ile fakir arasında manevi kırılmalara da yol açabilir.¹⁸ Haddizatında bu uygulama şekli, zekâtın sosyal adaleti tesis etme işlevinin yerel bağlamda zayıflamasını da beraberinde getirebilir.

Yapılan araştırmalara göre ülkemizde zekâtın naklini tüm yönleri ile ele alan müstakil bir çalışma bulunmamaktadır. Konu ile ilgili Nail Okuyucu’nun, “Zekâtta Yerellik-Bölgesellik-Evrensellik” adlı bir çalışması mevcuttur. Söz konusu çalışmada genellikle zekâtın mahalli ve nakli üzerinde durulmuştur. Yapılan bu çalışma ise zekâtın

¹⁵ Ebû Zekerıyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *el-Mecmû şerhu'l-Mühezzebe li'ş-Şîrâzî* (Kahire: İdâretü't-Tabâatü'l-Müniriyye, 1347), 6/220; Komisyon, *el-Mevsuâtü'l-fıkhiyye*, 23/331.

¹⁶ Ülkemizde yardımları başka ülkelere götüren bazı kurumlar şunlardır: Türkiye Diyanet Vakfı, İHH İnsani Yardım Vakfı, Kızılay, Umut Kervanı, Beşir Derneği, Deniz Feneri...gibi. Özellikle dış ülkelere gönderilen yardım sayısının arttığına dair Diyanet Vakfının verilerine bakınız.

¹⁷ Süleyman Uludağ, *İslâm'da Emir ve Yasakların Hikmeti* (Ankara: TDV Yayınları, 2009), 92-93.

¹⁸ Komisyon, *el-Fıkhü'l-menhecî alâ mezhebi'l-İmâm eş-Şâfiî*, çev. Ali Arslan (İstanbul: Arslan Yayınları, 1994), 1/323; Uludağ, *İslâm'da Emir ve Yasakların Hikmeti*, 91-92.

teşrî kılınmasındaki maksadı, zekâtın verileceği yerlerin tertibini ve zekâtın naklini tüm yönleri ile ele almaktadır.

Bu çalışmanın temel amacı, söz konusu meseleyle ilgili farklı fikhî görüşleri analiz ederek, günümüzde karşılaşılan problemlerin çözümüne yönelik bazı öneriler sunmaktır. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için kısaca zekâtın hikmet-i teşrîinden bahsetmenin daha uygun olacağı düşüncesindeyiz. Çünkü zekât mallarının dağıtımı büyük ölçüde hikmet'ü-teşrî dikkate alınarak gerçekleştirilmektedir.

1. Zekâtın Teşrî Kılınmasındaki Maksat

Şâri'in teşrî kıldığı her bir ibadetin kendine göre maddi ve manevi maksatları vardır.¹⁹ Binaenaleyh Allah Teâlâ insanları akli ve fiziki açıdan farklı yarattığı gibi mali açıdan da farklı yaratmıştır. Sosyal ve ekonomik hayatın işleyişine bakıldığında insanların birçok konuda eşit imkânlarla sahip olmadıkları anlaşılabilmektedir.²⁰ Bu bağlamda sünnetullahın bir gereği olarak fertlerin kendi aralarında yardımlaşmaları ve dayanışmaları bir gereklilik olarak addedilir. İslâm toplumunda muhtaç olanların ihtiyacını gidermek ve potansiyel açıdan zenginlik seviyelerini yukarıya çekmek için en önemli mekanizmalardan biri hiç şüphesiz zekât kurumudur.²¹ Dolayısıyla zekât kurumunun gerektiği şekilde işletilmesi durumunda fakirlik potansiyelinin eritilmesi noktasında büyük bir adım atılmış olacaktır.

Zekât ibadetinin konuluşunda Şâri'in gözettiği maksada bakıldığında, Allah yolunda mal infak etmenin kişiyi cimrilikten arındırdığı ve nefsinin mal sevgisinin hâkimiyetinden kurtardığı görülmektedir. Bu nedenle iyi hislerin ortaya çıkmasıyla nefis manevi kirlerden temizlenmiş olur. Öte yandan, verilen zekâtlar muhtaç olanların ekonomik ihtiyaçlarını da karşılamış olmaktadır.²² Allah Teâlâ şu âyet-i kerimede zekâtın teşrî kılınmasındaki hikmeti ifade buyurmaktadır. *“Onların mallarından sadaka al; bununla onları (günahlardan) temizlersin, onları arıtıp yüceltirsin.”*²³

Zekâtın verilmesindeki maksada dikkat edildiğinde fert ve toplumun maslahatının söz konusu olduğu görülür. Allah Teâlâ zekât ibadetini farz kılmakla birlikte sınırını

¹⁹ Nureddin b. Muhtâr Hadimî, *İlmü'l-makâsidi's-şeriyye* (b.y.: Mektebetü'l-Abikân, 2001), 166.

²⁰ Seyyid Kutup, *İslâm'da Sosyal Adalet* (İstanbul: Bir Yayıncılık, 1986), 53; Mehmet Keskin, *Şâfi Fıkhı* (Ankara: DİB Yayınları, 2016), 2/515.

²¹ Ahmet Tabakoğlu, *İslâm İktisadî Toplu Makaleler* (İstanbul: Kitabevi, 2005), 2/154; Turan, *Zekât Politikası*, 80-81.

²² Komisyon, *el-Mevsuâtü'l-fıkhiyye*, 23/229; Şâh Veliyullah Dihlevî, *Hüccetullâhi'l-Bâliğâ*, çev. Mehmet Erdoğan (İstanbul: İmaj Baskı, 2003), 2/118-119; Turan, *Zekât Politikası*, 73-74.

²³ et-Tevbe 9/103.

ve miktarını da belirlemiştir.²⁴ Zekât ibadetinin, mal biriktiren kişiyi sadaka vermeye ve mala olan düşkünlükten kurtarmaya sevk ettiği söylenir. Dolayısıyla zekât kurumunun istenildiği şekilde işletilmesi, toplumun ekonomisini canlandıracağı ve piyasayı da dinamik hale getireceği ifade edilmektedir.²⁵ Peygamber efendimiz (s.a.s.) bu duruma işaret ederek şöyle buyurmuştur: “*Kim mal sahibi bir yetime veli olursa, bu malla ticaret yapsın. Zekâtın o malı yiyip bitirmesine izin vermesin.*”²⁶

Zekât, Kur’ân’da isimleri geçen sekiz sınıfın masraf/giderlerini karşılama maksadını taşımaktadır. Maksatlardan biri de hiç şüphesiz toplumda mevcut olan ya da olması muhtemel olan mafsedetî yok etmektir. Ayrıca ekonomik dengesizlikten dolayı ortaya çıkan gayri ahlaki sorunları da çözme özelliğine sahiptir.²⁷ İslâm toplumunun önemli kurumlarından biri olan zekât, birden fazla maksat ve hikmeti içinde barındırmaktadır. Toplumda zengin ve fakir arasındaki sosyoekonomik açığın kapatılması ile ekonomik dengenin sağlanması, zekât kurumunun yerinde ve etkin bir şekilde işletilmesine bağlı olduğuna dikkat çekilmiştir.²⁸ Modern zamanlarda para akışının daha hızlı hale gelmesinden dolayı kullanılmayan ve işletilmeyen paraların çok çabuk değerini kaybetmesi uzak bir ihtimal değildir. İslâm ekonomisi hâkim olduğu bir sahada, kendisine ait zekât, sadaka, kurban, karz-ı hasen, kefâretler gibi kurumları işleterek sermayenin belli gruplar arasında dönüp dolaşan bir servet olmasını engellemeye çalışmaktadır. Bu anlamda İslâm toplumu sahip olduğu ekonomik potansiyeli sayesinde bünyesinde fakir sınıfların oluşmasına izin vermez.²⁹ Dolayısıyla âyet-i kerîmenin de ifadeyle sermayenin belli kişiler arasında dönüp dolaşan bir servet olmasını da engeller³⁰ ve bunu asla kabul etmez. Zira İslâm ekonomisi servetin tabana yayılmasını öngörür.

İslâm toplumunun, bünyesinde barındırdığı fakir, miskin ve diğer muhtaç bireyleri himaye etme; onların hak ve maslahatlarını gözetip koruma sorumluluğu bulunmaktadır.³¹ Ancak içinde bulunduğumuz çağın getirdiği ekonomik rekabet ve

²⁴ Komisyon, *el-Mevsuâtü'l-fikhiyye*, 23/229; Dihlevî, *Hüccetullâhi'l-Bâliğâ*, 2/118-119.

²⁵ Komisyon, *el-Mevsuâtü'l-fikhiyye*, 23/230; Ahmet Atılğan, *İslâm'ın Ekonomik Politikaları* (İstanbul: Nesil Yayınları, 1996), 109.

²⁶ Tirmizî, “Zekât”, 15.

²⁷ Dihlevî, *Hüccetullâhi'l-Bâliğâ*, 2/118-119; Uludağ, *İslâm'da Emir ve Yasakların Hikmeti*, 91; Komisyon, *el-Mevsuâtü'l-fikhiyye*, 23/230.

²⁸ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî Taberî, *Câmi'u'l-beyân an te'vîli âyyi'l-Kur'ân* (Mekke: Dâru't-Terbiyye, ts.), 11/523.

²⁹ Hamdi Döndüren, *İslâmi Ölçülerle Ticaret Rehberi* (İstanbul: Erkam Yayınları, 1998), 33-34; İbrahim Paçacı, “Bedenî-Malî İbadet Ayrımının İbadetlerde Niyabete Etkisi ve Bedel Hac”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 29 (2017), 369-398.

³⁰ el-Haşr 59/7.

³¹ Kutup, *İslâm'da Sosyal Adalet*, 119.

bireyselleşme eğilimi nedeniyle günümüz İslâm toplumunda bu sorumluluk bilincinden söz etmek pek mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla bu çalışma, toplumda ekonomik krizlerin önüne geçmek için yerel dayanışma ağlarının zekât kurumu üzerinden örülmesi gerekliliğine vurgu yapmaktadır.

2. Zekâtın Verileceği Yerlerin Tertibi

Zekât mallarının dağıtımında gözetilen tertip, zekâtın başka bölgelere nakli konusundaki görüşlerin şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle, öncelikle söz konusu tertibin ele alınmasının daha isabetli olacağı kanaatindeyiz.

Şâri' tarafından emredilen ibadetlerin çoğunun kendine özgü bir tertip ve düzeni bulunmaktadır. Çünkü ibadetlerin yapılış şekli genel anlamda taabbüddür.³² Ancak zekât gibi bazı ibadetlerin ifasında ictihada mesâğ vardır. Zekâtın dağıtılmasındaki tertip de bu konulardan birini teşkil etmektedir. Tertip ve düzen, söz konusu ibadetin hikmet ve illeti çerçevesinde şekillenmektedir. "Usûl" olarak nitelendirilebilecek bu tertip, ibadetin hem sıhhat şartlarının yerine getirilmesini sağlar hem de onun Allah katındaki manevi değerini artırır. İslâm'ın temel şartlarından biri olan zekâtın, belirli mallardan tahsil edilip uygun görülen muhtaçlara dağıtılması sürecinde de mutlak anlamda bir şer'î usulün varlığı zaruri kabul edilmektedir. Ancak mezhep âlimlerinin naslara olan bakış açıları farklı olunca bu konuda aynı usulü takip ettikleri söylenemez. Bu bağlamda, zekât mallarının kimlere öncelikli olarak verileceği konusunda fikhî bir tertibin bulunup bulunmadığı hususu, fakihler arasında ihtilafa sebep olmuştur.

Hiyerarşik olarak zekât mallarının dağıtılmasında verilen öncelik hakkı dikkate alınarak merkezden dışa doğru bir yol izlenmiş ve uygulama bu şekilde devam etmiştir.³³ Nitekim tercih edilen en faziletli uygulama, sadakayı önce akrabalara daha sonra komşulara vermektir. Çünkü nasların ifadesi ile akraba yabancılarından daha layıktır. Konu ile ilgili âyetin ifadesi şöyledir: "*Akraba olan yetime ver.*"³⁴ Sünnette de buna benzer bir ifade geçmektedir. Resûlullah (s.a.s.) konu ile ilgili Abdullah b. Mes'ûd'un hanımı Zeyneb'e şu tavsiyede bulunur: "*Kocan ve çocuğun sadaka vermen için en layık olan kimse-lerdir.*"³⁵ Diğer bir hadiste: "*Yoksula verilen sadaka bir sadakadır, akrabanın yoksul olanına vermek ise iki sadakadır. Biri sadaka, diğeri akrabaya iyiliktir.*"³⁶ şeklinde buyurmuştur. Zekât mallarının bu şekilde dağıtılmasına dair klasik fıkıh literatüründe herhangi bir âlimin

³² Uludağ, *İslâm'da Emir ve Yasakların Hikmeti*, 23.

³³ Mehmet Erkal, *İman ve İbadetler* (Ankara: TDV Yayınları, 2010), 1/500.

³⁴ el-Beled 90/15.

³⁵ Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî Ebû Dâvûd, *es-Sünen (Hattâbî'nin Me'âlimü's-Sünen'i ile birlikte)* (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1997), "Zekât", 44.

³⁶ Tirmizî, "Zekât", 26. Ayrıca bk. Şevkânî, *Neylül-evtâr*, 4/176.

açık bir itirazına rastlanmamaktadır. Ancak bunun yanında farklı dağıtma yöntemlerini tercih eden âlimler de söz konusu olmuştur. Bu bağlamda öncelikli olarak kendisine zekâtın verileceği sınıfları farklı tayin etmişlerdir.³⁷

Namaz ve hac ibadetleri gibi zekât meselesi de Kur'ân-ı Kerîm'de detaylandırılmadan icmâlî olarak yer almaktadır.³⁸ Bu anlamda hangi mallara zekâtın düştüğü, zekât miktarları, zekâtın şartları ve nisap miktarı gibi konular Kur'ân'da yer almaz.³⁹ Fakat zekâtın hangi sınıflara verileceği hususuna gelince Kur'ân-ı Kerîm'de açık bir şekilde beyan edilmiştir. Konu ile ilgili nazil olan âyetin ifadesi şu şekildedir: “*Sadakalar (zekâtlar) Allah'tan bir farz olarak ancak, yoksullara, düşkünlere, (zekât toplayan) memurlara, gönülleri (İslâm'a) ısındırılacak olanlara, (hürriyetlerini satın almaya çalışan) kölelere, borçlulara, Allah yolunda olana, yolda kalana mahsustur...*”⁴⁰ Dikkat edilirse âyetle belli bir sıralama söz konusudur. Klasik tefsirlere bakıldığında âyetle geçen sıralamaya dikkat edilmiş ve zekâtın öncelikli olarak fakir ve miskinlerin hakkı olduğu vurgulanmıştır.⁴¹ Aynı şekilde Seyyid Kutup da (ö. 1966), zekâtın verileceği yerlerin başında yoksullar ve düşkünlere geldiğini söyler.⁴² Ancak “Zekât verileceği sırada ilgili âyetle geçen sıralamaya dikkat etmeye gerek var mıdır yok mudur?” meselesi tartışma konusudur.

Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine mensup fakihler, Kur'ân-ı Kerîm'de zekâtın dağıtımına ilişkin olarak Tevbe Sûresi'nin 60. âyetinde belirtilen sekiz sınıfın sıralamasını gözetmeksizin, uygulamada önceliğin zekât memurlarına ait olduğunu söylerler.⁴³ Bu bağlamda iki temel yaklaşım geliştirilmiştir. Birinci yaklaşımda, zekât memurlarının kendilerine tevdi edilen zekât payını, ifa ettikleri görevin karşılığı olan bir ücret olarak değerlendirdikleri görülmektedir. İkinci yaklaşımda ise, âyetle zikredilen diğer sınıfların zekâttan istifade etme gerekçesi olarak ihtiyaç hâli esas alınmaktadır. Her ne kadar zekâtın dağıtımında önceliğin, görev ifası nedeniyle zekât memurlarına verilmesi

³⁷ Erkal, *İman ve İbadetler*, 1/474-475.

³⁸ bk. el-Bakara 2/43, 83, 110, 177, 277; en-Nisâ 4/77, 162; el-Mâide 5/12, 55; el-A'râf 7/156; et-Tevbe 9/5, 11, 18, 60, 71, 103; Meryem 19/54, 55; el-Enbiyâ 21/73; el-Hac 22/41, 78; el-Mü'minûn 23/4; en-Nûr 24/36, 37, 56; en-Neml 27/2, 3; er-Rûm 30/39; Lokmân 31/74; el-Ahzâb 33/33; el-Mücâdele 58/13; el-Müzzemmil 73/20; el-Beyyine 98/5.

³⁹ Yusuf Karadâvî, *Fıkhu'z-zekât* (Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 2001), 2/7.

⁴⁰ et-Tevbe 9/60.

⁴¹ bk. Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 14/305; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh Kurtubî, *el-Câmi li ahkâmî'l-Kur'ân*, thk. Ahmed el-Berdûnî - İbrahim Atfîş (Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1964), 8/167; Ebû'l-Fidâ İmâdüddîn İsmail b. Şihâbüddîn Ömer İbn Kesir, *Tefsîrül-Kur'ânî'l-azîm* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998), 4/145.

⁴² Seyyid Kutup, *Fî zilâli'l-Kur'ân*, çev. Salih Uçan vd. (İstanbul: Dünya Yayıncılık, ts.), 5/328.

⁴³ Nevevî, *el-Mecmû*, 6/188; Alâüddin Ebû'l-Hasan Ali b. Süleyman Merdâvî, *el-insâf fi marifeti'r-râcih mine'l-hilâf* (Beyrut: Dâru İhyaü Tûrâsi'l-Arabî, 1955), 3/249-250.

gerektiği belirtilse de bu konuda dikkatle üzerinde durulması gereken husus, söz konusu memurların yalnızca kendilerine tevdi edilen görevlerin karşılığında hak ettikleri miktarı almaları gerektiğidir.⁴⁴ Dolayısıyla, memurların görevleri nedeniyle kendilerine ayrılan pay, ihtiyaç temelli değil hizmet temelli bir haktır ve bu hak, sınırlandırılmış bir ölçüde kabul edilmelidir.

Özellikle Şâfiî mezhebine göre zekât mallarını toplamakla görevli olan memurlar, emeklerinin karşılığı olarak hak ettikleri ücreti aldıktan sonra, geriye kalan zekât malları, mevcut hak sahipleri arasında eşit bir şekilde dağıtılır. Zekâtın tahakkuk ettiği beldede, zekât alacak sınıflardan herhangi biri bulunmazsa veya bu sınıfın ihtiyacını aşan bir miktar mal söz konusu olursa, bu sınıfa ait pay ya da fazlalık, söz konusu beldeye en yakın yerleşim yerine nakledilir ve aynı sınıfa mensup ihtiyaç sahiplerine dağıtılır.⁴⁵ Şâfiîlerin bu görüşünün günümüz şartlarında uygulanması gayet müşküldür. Büyük şehirlerde bütün bu sınıfları tespit edip zekâtın onlara verilmesi mümkün gözükmemektedir. Fakir olan sınıfın bulunması herkes tarafından bilinir. Ancak diğer sınıfların tespit edilmesi imkânları aşılmaktadır.

Öte yandan, zekât memurları eğer zekât mallarını toplamaya çalışırlarsa ancak bu durumda kendilerine zekât verilebilir. Aksi takdirde çalışmadan kendilerine zekât verilmez. Çünkü kendilerine verilen zekât miktarı, çalışmanın karşılığı olan ücret mesabesinde değildir.⁴⁶ Haklarının dışında zekât aldıkları takdirde ise bu câiz kabul edilmez ve aldıkları fazlalık olan miktarı iade etmeleri gerekli görülür. Ancak alacakları ücret eksik kaldığı takdirde zekât mallarından alınarak eksik olan ücretleri tamamlanır. Nitekim Şâfiîlere göre zekât toplayan memurlar haklarını aldıktan sonra kalan zekât malları diğer sınıflar arasında pay edilir.⁴⁷

Zekât toplayan memur zengin de olsa hak ettiği ve alacağı ücret miktarınca zekât alabilmektedir. Aldığı bu miktar, onun emeğinin karşılığı olarak kabul edilir. Bu görüşün temel dayanağı, Peygamberimizin (s.a.s.) zekâtın dağıtımında hariç tuttuğu beş kişi arasında zekât toplayan memurları da saymış olmasıdır.⁴⁸

Hanbelîlere göre zekât toplayan memur ister köle ister hür olsun verdiği emeğin ücretini alır. Hatta Hırâkî'nin (ö. 334/946) Ahmed b. Hanbel'den aktardığı iki rivayetten birine göre zekât toplayan memur kâfir dahi olsa bu ücreti almaya müstahaktır. Bu

⁴⁴ Komisyon, *el-Fıkhü'l-menhecî alâ mezhebi'l-İmâm eş-Şâfiî*, 1/323.

⁴⁵ Komisyon, *el-Fıkhü'l-menhecî alâ mezhebi'l-İmâm eş-Şâfiî*, 1/324.

⁴⁶ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: Azim Dağıtım, 1992), 4/375.

⁴⁷ Komisyon, *el-Mevsuâtü'l-fıkhiyye*, 23/330; Vehbe Mustafa Zuhaylî, *el-Fıkhû'l-İslâmî ve edilletühü*, çev. Komisyon (İstanbul: Feza Yayıncılık, 1994), 3/357.

⁴⁸ Ebû Dâvûd, "Zekât", 25.

görüş, âyetle geçen “zekât toplayan memurlar” genel ifadesine dayandırılmıştır. Çünkü âyetle geçen lafız, genel olup tüm kesimleri içine almaktadır. Daha isabetli kabul edilen diğer görüşe göre ise memurun taşınması gereken şartlardan biri güvenilirliktir. Oysa kişinin küfrü güvenilirliği zedeler. Bu anlamda kâfir olan memur, zekât alamaz. Öte yandan memurun fakir veya zengin olması durumu değiştirmez, verdiği emeğin karşılığı olan ücreti alır.⁴⁹

Hanefîler ve Mâlikîler ise zekât mallarını dağıtırken dikkat edilmesi gereken tertibin ihtiyaçlara binaen düzenlenmesi gerektiğini söylerler. Bu bağlamda Hanefîler borcundan dolayı darda kalan kişiye zekâtın verilmesini borçsuz yoksula verilmesinden daha faziletli görmektedirler. Haddizatında borçlunun ödenmesi gereken borcundan dolayı hürriyeti bir bakıma kısıtlanmış sayılmaktadır. Borçlunun hürriyetine kavuşması ve içinde bulunduğu sıkıntıdan kurtulması için ona zekât vermek elzem kabul edilir.⁵⁰ Hanefîlere yakın bir düşünce sergileyen Mâlikîler ise, zekâtın sarf yerlerinden en çok muhtaç olan birine verilmesini mendub sayarlar.⁵¹

Zekât, fıtır sadakası ve nezirlerin muhtaçlara dağıtımında, ister şehir içinde ister şehir dışında olsun, en faziletli yöntem belirli bir öncelik sırasının gözetilmesidir. Buna göre öncelikle kişinin kardeşlerine, ardından onların çocuklarına; daha sonra amca ve halalarına ve onların çocuklarına, ardından dayı ve teyzelerine ve onların çocuklarına; daha sonra zevî'l-erhama, komşularına ve meslektaşlarına; en son kişinin bulunduğu şehir ve köy halkına verilmesi daha faziletli kabul edilmiştir.⁵²

Hanbelîler kişilerin ihtiyaç durumlarına göre zekâtın dağıtılmasını gerekli görürler. Muhtaç olma durumu açısından akraba ile yabancı eşit oldukları durumda akraba tercih edilmelidir. Daha sonra yakından uzağa doğru zekâtın dağıtılmasını uygun görürler. Şartların mevcudiyetine göre istenilen her guruba zekât verilebileceğini söylerler.⁵³ Nasların genel anlamına bakıldığında zekât verilirken takip edilecek tertibin yakın akraba ve komşulardan başlayarak dışa doğru bir uygulamanın daha isabetli olduğu anlaşılmaktadır. Burada özellikle akrabanın bulunduğu belde uzaklık ve yakınlık bakımından değerlendirilmemelidir.

⁴⁹ İbn Kudâme, *el-Mûğnî*, 2/488.

⁵⁰ Ebû Bekr Alâüddîn Muhammed b. Ahmed b. Ebî Ahmed Sermerkândî, *Tuhfetü'l-fukahâ* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1984), 2/345; Hüseyin Algül, *İlmihal* (Ankara: TDV Yayınları, 1998), 884.

⁵¹ Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. İdrîs b. Abdîrahmân el-Mısırfî Karâfî, *ez-Zehîre*, thk. Muhammed Haccî (Beyrut: Dâru'l-Garbî'l-İslâmî, 1994), 3/152.

⁵² Komisyon, *el-Feteve el-Hindiye* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1310), 1/190.

⁵³ Merdâvî, *el-İnsâf*, 3/349-350; Komisyon, *el-Mevsuâtü'l-fikhiyye*, 23/331.

Şâfiî ve Hanbelîlerin tertipte zekât toplayan memurları öncelemeleri önemlidir. Zira zekât toplayan memurun alacağı zekât miktarı hak edilmiş bir ücret olarak kabul edilmektedir. Söz gelimi bu miktarı alıp başka birine vermek hukuki olmadığı gibi hakkın gaspı olur. Buna karşılık kalan zekât miktarı geri kalan yedi sınıftan hangisine verilirse zekâtın farziyeti düşer. Bu anlamda zekât toplayan memurların öncelikli haklarını almaları tercih edilebilir bir görüş olarak duruyor. Daha sonra kalan zekât miktarının ihtiyaçlara binaen dağıtılması en uygun uygulama şekli kabul edilebilir.

3. Zekâtın Bir Beldeden Diğer Bir Beldeye Naklinin Hükümü

Genel anlamda mezhepler arasında zekât mallarının nakli ile ilgili tam bir ittifak bulunmamaktadır. Bununla birlikte zekâtın bulunduğu bir beldeye fakir ve diğer muhtaçlara dağıtım yapıldıktan sonra eğer zekât malları artarsa bir başka beldeye artan bu malların nakledilmesi ittifakla câiz kabul edilir.⁵⁴ Öyle ki, bu uygulama vâcip/farz addedilir. Ancak bu şartların dışında zekât mallarının bir beldeden diğer bir beldeye nakli konusunda farklı görüşler ortaya konulur. Dolayısıyla mezhep âlimleri farklı gerekçeler ortaya koyarak zekâtın naklini değerlendirmeye tabi tutarlar. Bu konuda görüş beyan ederken kullandıkları en etkili referans kaynağı zekâtın teşrî hikmeti, Resûlullah (s.a.s.) ve sahabe dönemindeki uygulamalardır. Literatürde konu ile ilgili delil olarak gösterilen iki tane önemli örnek uygulama yer almaktadır. Biri daha sonra gelecek olan Muâz b. Cebel'in Yemen'deki uygulamalarıdır.⁵⁵ Bir diğer örnek ise şudur: Ziyâd, tarafından zekât memuru olarak görevlendirilen İmrân b. Hüseyin, kendisine tevdi edilen görevi bitirip geri geldiğinde, Ziyâd kendisine “Hani mal nerede?” diye sorar. İmrân, “Sen beni mal için mi gönderdin? Biz, Resûlullah (s.a.s.) döneminde zekâtı onun emrettiği şekilde toplar sonra da onun emrettiği şekilde (topladığımız yerde) dağıttırdık”⁵⁶ diyerek Resûlullah (s.a.s.) dönemindeki uygulamaya dikkat çekmesi olaydır.

3.1. Zekâtın Bir Beldeden Diğer Bir Beldeye Naklini Câiz Görenler

Zekâtın, belirli şartlar dâhilinde bir beldeden başka bir beldeye nakledilmesini câiz gören mezheplerin başında Hanefî ve Mâlikî mezhepleri gelmektedir.

Hanefî mezhebine mensup ulemaya göre, üretim sonucunda elde edilen zekât malları evvela bulunduğu beldeye dağıtılmalıdır. Bu anlamda beldenin ihtiyacı olduğu halde zekât malları başka bir beldeye nakledilirse bu uygulamayı tenzîhen mekruh

⁵⁴ Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1970), 2/279; Komisyon, *el-Mevsuâtü'l-fikhiyye*, 23/331.

⁵⁵ bk. Buhârî, “Zekât”, 1; Müslim, “İmân”, 29.

⁵⁶ Ebû Dâvûd, “Zekât”, 23.

sayarlar.⁵⁷ Çünkü bir belde elde edilen zekât mallarının öncelikli olarak o beldenin fakir olan ahalisinin hakkı olduğunu söylerler. Dolayısıyla yerelde bulunan zekât mallarının bizzat o bölge halkı arasında dağıtılmasının daha uygun olacağı görüşündedirler.⁵⁸ Görüşlerini temellendirdikleri delil ise konu ile ilgili Resûlullah'ın (s.a.s.) Muâz b. Cebel'e olan şu hitabıdır:⁵⁹ “*Zekât mallarını beldenin zenginlerinden al, o beldenin fakirlerine ver.*”⁶⁰ Ancak daha sonra görüleceği üzere Hanefîler aynı hadisi delil göstererek zekâtın naklini câiz görmüşlerdir.

Yukarıda söz konusu olan rivayeti esas alan Serahsî (ö. 483/1090), zekâtın öncelikli olarak tahakkuk ettiği yerleşim yerinde ikamet eden muhtaçlara dağıtılması gerektiğini ifade etmektedir. Ona göre, uygulama açısından esas olan ve tercih edilmesi gereken uygulama, zekât mallarının başka bir beldeye nakledilmesinden ziyade, zekât mallarının bulunduğu beldedeki ihtiyaç sahiplerine tahsis edilmesidir. Daha açık bir ifadeyle, asıl olan, zekâtın öncelikle, malın mevcut olduğu yerleşim biriminde bulunan fakirlerin mülkiyetine geçirilmesidir.⁶¹

Her ne kadar Hanefîler genel kural olarak zekâtın tahakkuk ettiği belde ihtiyaç sahiplerine verilmesini esas alsalar da akrabalara olan sıra-i rahim yükümlülüğü sebebiyle bu kuralın dışına çıkarak bazı istisnaları kabul ettikleri bir gerçektir.⁶² Bu anlamda, malın bulunduğu belde dışında yaşayan akrabalara zekât verilmesini câiz sayar ve bu uygulamayı mekruh saymazlar. Nitekim zekâtın bulunduğu beldenin dışındaki akrabaları önceleyerek yakında bulunan yabancı muhtaçlara tercih edilmesi gerektiği görüşündedirler. Hanefîler, ayrıca başka bir istisna olarak, malın bulunduğu beldenin ötesinde, daha fazla muhtaç durumda bulunan fakirlerin yaşadığı beldelere zekâtın verilebileceğini ileri sürmüşlerdir. Neticede böyle bir durum mevcutsa zekât mallarının bir beldeden diğerine nakledilmesini meşru kabul etmektedirler.⁶³ Hanefîler bu konuda Tevbe Süresi'nin 60. âyetinin başında geçen “*Sadakalar (zekâtlar) yoksullar içindir...*”⁶⁴ ifadesi ile Muâz'ın hadisinde geçen “*Zekâtı o beldenin fakirlerine ver.*” emrine dayanarak bu

⁵⁷ Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed Serahsî, *el-Mebsût* (Beyrut: Dârü'l-Marife, 1993), 2/181-182.

⁵⁸ Abdülğani b. Talip b. İbrahim el-Guneymî ed-Dımâşkî Meydânî, *el-Lübâb fî şerhi'l-kitâp*, thk. Muhammed Muhyiddin (Beyrut: el-Mektebetü'l-İlmiyye, 2010), 1/157.

⁵⁹ Mu'az b. Cebel'in Yemen'e vali olarak tayin edildiği sırada Resûlullah (s.a.s.) tarafından kendisine tavsiyelerde bulunarak bu hadisin vürudu söz konusu olmuştur. bk. Ebû Ubeyd Miskîn el-Herevî Kasım b. Sellâm, *Kitâbü'l-emvâl*, thk. Muhammed Halil (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1986), 589.

⁶⁰ Buhârî, “Zekât”, 14; Müslim, “Zekât”, 19.

⁶¹ Komisyon, *el-Mevsuâtü'l-fıkhiyye*, 23/230.

⁶² İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, 2/280.

⁶³ Serahsî, *el-Mebsût*, 2/181-182.

⁶⁴ et-Tevbe 9/60.

sonuca varmışlardır.⁶⁵ Bu hadiste kullanılan ifade, muhatapların Yemenli oldukları için değil, Müslüman oldukları içindir. Çünkü şer'î külli kaidelere göre muhatap kişilerin şahıslarına itibar edilmez, namazla ilgili emir ifadesinde olduğu gibi hitabın burada da muhataplarla sınırlı olmadığını ve genel olduğunu belirtirler.⁶⁶ Dolayısıyla Hanefilere göre zekâtın dağıtımına dair uygulama, zekâtın bulunduğu belde ile sınırlandırılmaz. Hâlbuki İslâm'ın bidayetinde zekâtın dağıtımı ile ilgili uygulama yerel merkezlidir. Hem akrabalık hem de coğrafi şartlar açısından merkezden dışa doğru bir uygulamanın varlığı maslahat açısından daha uygun görülmektedir.

Bu iki sınıfın dışında bazı özel durumlarda da zekâtın toplandığı beldeden başka bir beldeye nakline öncelik verilmiştir. Nitekim gönderilen zekât mallarının daha fazla fayda sağlayacağı, takvaya daha uygun olacağı, Müslümanlara daha yararlı bir şekilde ulaşacağı düşünülürse; zekâtın darü'l-harp bölgesinden darü'l-İslâm'a nakledilmesi, ilim tahsil eden öğrencilere ulaştırılması, zâhid kimselerin bulunduğu bir yere gönderilmesi veya henüz zekât yılı dolmadan peşin olarak verilmesi gibi durumlarda, Hanefî fakihler zekâtın naklini câiz görmüşlerdir. Bu gibi istisnai hâllerde, zekâtın başka bir bölgeye nakledilmesi mekruh sayılmamıştır.⁶⁷ Günümüz şartlarını dikkate aldığımızda Hanefilerin bu konudaki görüşleri maslahat açısından tercih edilebilir. Çünkü değişen şartlar neticesinde zekât verirken öncelik hakkına sahip olan akrabaların farklı şehirlerde yaşadıkları bir gerçektir. Bunlara zekâtın ulaştırılması bazı mezheplere göre mümkün gözükmemektedir. Buna karşılık, konu ile ilgili Hanefilerin görüşü referans alındığında çözüm daha kolay olacaktır. Ancak akrabaların dışındaki müstahaklar için aynı şey söylenemez. Zira yerel olan fakirlerin gözü ve gönü zekâta kalabilir. Bu da toplumsal sorunların doğmasına sebep olur.

Hanefî mezhebi âlimlerinin yukarıda zikrettikleri mekruh hükmü, zekâtın tam vaktinde verilmesi durumunda söz konusu olmaktadır. Buna göre, zekât verme vakti henüz gelmeden önce, acele edip zekât mallarının başka bir beldeye nakledilmesi mekruh kabul edilmemektedir. Zekâtın nakli hususunda esas alınan ölçüt, zekâtın vücûbunun tahakkuk ettiği beldedir. Zira mal sahibi bir belde, zekâta tâbi olan mal ise başka bir belde bulunuyorsa, Hanefîler, zekâtın malın bulunduğu yerde dağıtılmasını esas kabul ederler.⁶⁸

⁶⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, 2/181.

⁶⁶ İbn Dakiku'l-îd, *İhkâmü'l-ahkâm şerhu Umde'ti'l-ahkâm* (Beyrut: Dâru'l-Alemi'l-Kütüb, 1987), 1/376.

⁶⁷ Komisyon, *el-Mevsuâtü'l-fıkhiyye*, 23/231; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, 3/377.

⁶⁸ Abdurrahmân b. Muhammed b. İvaz Cezîrî, *el-Fıkh alâ mezâhibi'l-erba'a*, çev. Mehmet Keskin (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989), 2/888.

Mâlikî mezhebi de birtakım şartlar ileri sürerek zekâtın başka bir bölgeye naklinin cevazı noktasında Hanefîlere yakın bir görüş sergilerler. Ancak Mâlikîler yerel ihtiyaçların gözetilmesi esasına dayanarak genel anlamda sefer mesafesi kadar veya daha fazla uzak olan bir beldeye zekât mallarının naklini câiz görmezler.⁶⁹ Mâlikîlerin mesafe ile ilgili ileri sürdükleri şartların geçerlilik alanı esasen İslâm hukuku literatüründe 90 km'den daha kısa mesafeler için öngörülen sefer mesafesi altındaki bölgelerle sınırlıdır. Ancak, vücûb mahallî ve civarından uzak bölgelerde zekâta daha fazla ihtiyaç duyan kimselerin bulunması hâlinde, zekâtın bu bölgelere naklini câiz görmektedirler.⁷⁰ Buna mukabil, herhangi bir şart ileri sürmeksizin, sefer mesafesinin altındaki beldelere zekâtın nakledilmesinin cevazı mezhepte tartışmasızdır. Zira bu tür yerleşim birimlerini, coğrafi açıdan yakınlıkları itibarıyla zekâtın farz olduğu bölge kapsamı içerisinde sayarlar. Ayrıca, bir beldeye zekât yükümlülüğü tahakkuk ettiği andan itibaren, bu malın geciktirilmeksizin, yani muaccelen, dağıtılmasını gerekli görürler.⁷¹ Burada Mâlikîlerin dayandığı delil ise Muâz b. Cebel'in aktardığı hadistir. Rasulullah (s.a.s.) kendisine şöyle buyurdu: “Gittiğin beldede zekâtları zenginlerinden al, fakirlerine ver.”⁷² Bu hadisten yola çıkarak gerekli ve acil şartların dışında zekâtın naklini câiz kabul etmezler.

Mâlikîlerin delil olarak kullandıkları bir diğer kaynak ise yine Muâz b. Cebel ile ilgili yaşanan bir durumdur. Hz. Ömer kendi döneminde Muâz b. Cebel'i görevli olarak Yemen'e gönderdi. Muaz ise oraya vardıktan sonra yani Yemen'den Hz. Ömer'e sadaka/zekât yolladı. Bunun üzerine Hz. Ömer: “Ben seni zekât göndermen ya da cizye toplanman için göndermedim. Ancak seni zenginlerinden zekâtı alıp fakirlerine vermek için gönderdim.”⁷³ diyerek itirazda bulunmuştur. Bu uygulamadan da anlaşılacağı üzere zekâtın bulunduğu belde bu konuda öncelik hakkına sahiptir. Son delilleri ise Ömer b. Abdülaziz'den aktarılan rivayettir. O, Şam'da bulunduğu sıralarda Horasan bölgesinden kendisine zekât malları getirilmiş ancak bu getirilen zekât mallarını tekrar Horasan'a iade etmiştir.⁷⁴

⁶⁹ Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Arfete Desûkî, *Hâşiyetü'd-Desûkî alâ Şerhi'l-kebir* (Beirut: Dâru'l-Fikr, ts.), 1/501.

⁷⁰ Ebû Abdillâh Muhammed Hareşî, *Şerhu'l-Hareşî alâ Muhtasari'l-Halîl* (Mısır: el-Matbaatü'l-Kübra el-Emirîyye, 1317), 2/223.

⁷¹ Karâfî, *ez-Zehîre*, 3/152-153; Komisyon, *el-Mevsuâtü'l-fikhiyye*, 23/231.

⁷² Buhârî, “Zekât”, 1.

⁷³ Komisyon, *el-Mevsuâtü'l-fikhiyye*, 23/232.

⁷⁴ Ebû Süleyman Hamd b. Muhammed b. İbrahim b. Hattâb Hattâbî, *Meâlimü's-sünen* (Halep: el-Matbaatü'l-İlmiyye, 1932), 2/38.

Netice olarak Mâlikî mezhebine göre zâhirî mallarda⁷⁵ muteber olan, zekât mallarının bulunduğu beldedir. Yani tarım ürünleri ile hayvanlarda zekâtın farz olma yeri bu malların bulunduğu ve toplandığı yerdir. Para ve ticari mallarda ise mal sahibinin bulunduğu yer dikkate alınarak zekât malları dağıtılır. Fakat Mâlikîler tartışılan bu konuda bir istisnada bulunarak zekât mallarının bulunduğu beldenin dışında daha muhtaç olan birileri varsa öncelikli olarak zekâtın onlara verilmesini gerekli görürler. Eğer böyle bir durumla karşılaşılır ve zekât mallarının çoğunun oraya nakledilmesi söz konusu olursa uygun olan uygulamanın bu olduğunu söylerler.⁷⁶

Daha önce ifade edildiği üzere zirai ürünlerin hasat edildiği ve hayvanların yetiştirildiği yerlerde zekâtın farz olma durumu söz konusu olursa o beldeye dağıtılmalıdır. Eğer zekât mallarına muhtaç olma noktasında kişiler eşit olurlarsa bu durumda zekât malları beldenin dışında bulunan muhtaç birine nakledilirse bu uygulama haram olmakla birlikte kişinin zekât borcunu düşürür.⁷⁷ Öte yandan, eğer zekât beldesinin dışındakiler daha az ihtiyaç sahibi iseler Halîl (ö. 776/1374) ve Derdîr'e (ö. 1201/1786) göre bu yeterli olmadığı gibi zekât borcunu da düşürmez. Mâlikî âlim Desûkî (ö. 1230/1815) ise Mevâk'tan (ö. 897/1492) aktardığına göre mezhebin genel görüşüne göre her türlü ödeme şekli yeterli kabul edilir.⁷⁸ Burada kastedilen şey, ister zekât malının bulunduğu belde olsun ister beldenin dışında olsun verilen zekâtın geçerli olmasıdır.

İmam Mâlik'e (ö. 179/795) göre, devlet başkanı, görev ve yetkilerini kullanmak suretiyle, ihtiyaç hâlinde zekât mallarını başka beldelere nakledebilir. Mezhep âlimlerinden İbn Kasım (ö. 191/806) da, zaruret söz konusu olduğu durumlarda zekât mallarının bir kısmının başka bir beldeye aktarılmasını câiz görmektedir. Sahnûn'un (ö. 240/854) bu konudaki yaklaşımı ise şu şekilde aktarılmıştır: Eğer bir beldeye şiddetli bir ihtiyaç olduğu bilgisi devlet başkanına ulaşırsa, zekâtın bir kısmını oraya sevk etmesi gerekir. Zira ihtiyaç hâlinde, sadakaların muhtaç olmayanlardan alınarak ihtiyaç sahiplerine ulaştırılması vâcib olur.⁷⁹ Bu görüşünü şu hadisle destekler: “Müslüman Müslümanın kardeşidir. Ona zulmetmez ve onu düşmana teslim etmez.”⁸⁰ Eğer bir Müslüman yardıma

⁷⁵ Zahiri mallar: Bir zekât terimi olup; görünen ve tespiti imkân dahilinde olan açık malları ifade eder. Zirai ürünler, hayvanlar ve madenler bu tür malları oluşturur. Bunun zıddı emvâlî bâtına, yani gizli kalabilen mallardır. Özellikle altın, gümüş, mücevherat ve ticari malları ise batını mallar kısmına girer. Bu iki terim, zekâtın devlet eliyle toplanması konusuyla ilgili olarak ortaya çıkmıştır. bk. Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb el-Basrî Mâverîdî, *el-Ahkâmü's-sultâniyye* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-Arabî, 1994), 203.

⁷⁶ Komisyon, *el-Mevsuâtü'l-fıkhiyye*, 23/232.

⁷⁷ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed b. Abdurrahmân Hattâb, *Mevâhibü'l-celîl li-şerhi Muhtasarı Halîl* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1992), 2/347.

⁷⁸ Desûkî, *Hâşiyetü'd-Desûkî alâ Şerhi'l-kebir*, 1/502; Komisyon, *el-Mevsuâtü'l-fıkhiyye*, 23/232.

⁷⁹ Kurtubî, *el-Câmi li ahkâmi'l-Kur'ân*, 8/175.

⁸⁰ Buhârî, “Mezâlim”, 3; Tirmizî, “Birr”, 18; Müslim, “Birr”, 58.

muhtaç ise ya da Müslümanlığı tehlikeye düşüyorsa bu durum zekât beldesinin ahali-sinden ziyade daha çok ihtiyaç duyan kişilere zekâtın verilmesini gerektirir.⁸¹

Sonuçta zekâtın naklini câiz gören Mâlikîlere göre zekât nakledilecek yerin aha-lisi zekâtın tahakkuk ettiği yerin ahalisinden daha fazla muhtaç durumda iseler zekâtın çoğunu oraya aktarmak ve bir kısmını da yerele bırakmak vâciptir. Zekât mallarının nakli sırasında ödenecek olan nakil ücretinin beytü'l-mâla ait olduğunu da belirtirler. Bu anlamda yolda harcanacak nakil ücretinin zekât mallarından verilmeyeceği görü-şünü savunurlar.⁸²

Malikilerin zekâtın nakli ile ilgili çizdikleri coğrafi sınırın, yerelin hakkını koru-duğunu söylemek zordur. Zira zekât, tahakkuk ettiği beldeden çıkarıldığı vakit, hak sa-hibi olan yerelin payı fiilen zayi olmaktadır.

3.2. Zekâtın Bir Beldeden Diğer Bir Beldeye Naklini Câiz Görmeyenler

Genel itibarıyla Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine mensup fakihler, zekâtın tahak-kuk ettiği beldeden başka bir beldeye naklini câiz görmezler. Ortaya koydukları görüşe göre, zekâtın tahakkuk ettiği yerleşim yerinin fakirleri, o mal üzerinde öncelikli hakka sahiptirler. Dolayısıyla, mahallî ihtiyaç sahiplerinin bulunduğu durumda, zekâtın başka bir bölgeye gönderilmesini uygun kabul etmezler.⁸³ Zeydî ve İbâzî mezhepleri de benzer bir görüş sergilemektedirler.⁸⁴

Bu nedenle Şâfiî mezhebine göre, zekâtın tahakkuk ettiği beldedeki müstahak-lara dağıtılması farzdır.⁸⁵ Bu görüşün temelinde, zekâtın mahallî düzeyde ihtiyaçları karşılama ve toplumsal dengeyi sağlama amacının var olmasıdır. Şâfiî fakihler, bu ge-rekçeyle zekâtın yerel dağıtımının hem ahlâkî açıdan hem de sosyal sorumluluk açısın-dan zorunlu olduğunu savunurlar.⁸⁶ Bu sebeple zekâtın tahakkuk ettiği belde veya şe-hirde, şayet zekât almaya hak kazanan kimseler mevcutsa, bu kimseler dururken, me-safe yakın bile olsa başka bir bölgede bulunan ihtiyaç sahiplerine zekâtın gönderilmesi uygun görülmemektedir. Çünkü böyle bir uygulama, zekâtın verileceği yerin öncelikli

⁸¹ Kurtubî, *el-Câmi li ahkâmi'l-Kur'an*, 8/185.

⁸² Komisyon, *el-Mevsuâtü'l-fıkhiyye*, 23/233; Cezîrî, *el-Fıkh alâ mezâhibi'l-erba'a*, 2/890.

⁸³ Ebû'l-Hüseyn Yahya b. Ebî'l-Hayr b. Sâlim Umrânî, *el-Beyân fi mezhebi'l-İmam eş-Şâfiî*, thk. Kasım Muham-med Nuri (Cidde: Dâru'l-Minhâc, 2000), 3/431; Şemsüddîn Muhammed el-Makdisî İbn Müflih, *Kitâbü'l-fürû*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî (Beirut: Müessesetü'r-Risâle, 2003), 4/262.

⁸⁴ Karadâvî, *Fıkhü'z-zekât*, 2/301.

⁸⁵ Ahmed b. Muhammed b. Ali İbn Hacer el-Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc fi-şerhi'l-Minhâc* (Beirut: Dâru İhyâi Turâsi'l-Arabî, 1983), 7/172-173.

⁸⁶ Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed Gazzâlî, *İhyâ'ü ulûmi'd-dîn*, çev. Ali Arslan (İstanbul: Merve Yayınları, 1992), 1/658.

olması ilkesine aykırıdır. Zira bulundukları bölgede yaşam mücadelesi veren yoksullar ve muhtaçlar, kendilerine ulaştırılacak zekât yardımlarına dair bir umut içerisinde. Zekâtın başka bir beldeye yönlendirilmesi, bu umutlarının boşa çıkmasına ve dolayısıyla yerel ihtiyaç sahipleri açısından bir tür mağduriyete yol açacaktır. Böyle bir uygulamaya fakir ve miskinlere bir tür haksızlık olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla zekâtın öncelikle tahakkuk ettiği bölgedeki yoksul ve düşkün kimselere dağıtılmasının, adalet ve hakkaniyet ilkeleri çerçevesinde daha uygun bir uygulama olduğunu belirtirler.⁸⁷ Şâfiîlerin yerelin hakkına vurgu yapmaları dikkate değerdir. Çünkü orada tahakkuk eden zekât malları beldenin fakirlerine teslim edilmediği takdirde hak kaybı olacaktır.

Zekâtın toplandığı beldede bulunan ihtiyaç sahiplerine dağıtılmaması durumunda, o beldede zekât almaya hak kazanan kimseler, bu uygulamanın dinî esaslara aykırı olduğunu gerekçe göstererek ilgili dinî otoriteye şikâyetle bulunma hakkına sahiptir. Zira bu durum, zekâtın yerel ihtiyaçlar doğrultusunda sarf edilmesi gerektiğine dair fikhî ilkelere dayanmaktadır.⁸⁸ Nitekim Hz. Ömer (r.a.) döneminde zekât memuru olarak görevlendirilen Muhammed b. Mesleme ile fakir ve zekâta muhtaç olan bir kadın arasında yaşanan bir olay, bu uygulamayı doğrular niteliktedir. Kadın, muhtaç olmasına rağmen kendisine zekâtın verilmediğini Hz. Ömer'e anlatarak şikâyetle bulunmuştur. Yapılan tetkikler neticesinde Hz. Ömer kadının lehine karar vererek kendisine zekâtın verilmesini emretmiştir.⁸⁹ Bu tür uygulamalar zekâtın nasıl dağıtılması gerektiği noktasında yeterli bilgi ve belge sunmaktadır.

Zekâtın verilmesi gereken yer konusunda genel ilke, tahakkuk ettiği beldede bulunan hak sahiplerine öncelik tanınmasıdır. Ancak, bu beldede zekât verilebilecek kimse bulunmaması ya da mevcut ihtiyaç sahiplerinin gereksinimlerinin tamamen karşılanmasının ardından zekât mallarının fazla kalması durumunda, bu meblağ en yakın yerleşim yerindeki muhtaçlara aktarılır. Zekâtla yükümlü olan kimse başka bir bölgede ikamet ediyor olsa dahi, zekâtın ödeme vakti geldiğinde öncelikli olarak malın bulunduğu beldedeki yoksul ve düşkünlere verilmesi esastır.⁹⁰ Ortaya konulan bu yaklaşımın temel amacı, zekât uygulamasının doğrudan toplumsal yardımlaşma ve dayanışmayı sağlayarak mahalli ekonomik dengeyi gözettiğini göstermektedir.

⁸⁷ Şemsüddin Muhammed b. Ebî'l-Abbâs Ahmed b. Hamza İbn Şihâbuddin Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ Şerhi'l-Minhâc* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003), 6/166.

⁸⁸ Mâverdî, *el-Ahkamü's-sultâniyye*, 197.

⁸⁹ Kasım b. Sellâm, *Kitâbü'l-emvâl*, 591-592.

⁹⁰ Şemsüddin Muhammed b. Ahmed el-Hatîb Şirbînî, *Mûğni'l-muhtâc*, thk. Adil Ahmed Ali Muhammed (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1994), 4/191-192.

Şâfiî mezhebine mensup fakihler arasında zayıf bir görüşe göre, zekâtın tahakkuk ettiği beldeden başka bir beldeye nakledilerek oradaki fakirlere verilmesi durumunda, zekât farızası yerine getirilmiş olarak addedilir. Ancak görüş birliğiyle benimsenen esas çerçevesinde, ihtilaflardan kaçınmak ve zekât ibadetinin maksadını tam olarak gerçekleştirmek adına, zekâtın doğrudan tahakkuk ettiği beldeye dağıtılması daha faziletli (evlâ) kabul edilir. Bundan dolayı, zekât mallarının bulunduğu beldelede dağıtılması, fikhî olarak öncelikli bir uygulama olarak benimsenir. Bununla birlikte, zekâtın tahakkuk ettiği beldeye ikamet etmediği halde o bölgenin yerlisi olmayan fakirlerin o sırada beldeye bulunmaları, zekâtın kendilerine verilmesi noktasında herhangi bir sıkınca bulmazlar. Bu durum, zekâtın mahallî ihtiyaçları karşılamaya yönelik temel gayeyle çelişmediğinden câiz kabul edilmiştir.⁹¹

Şâfiîlerin konu ile ilgili dayandıkları en sağlam delil ise Muâz b. Cebel'in meşhur hadisidir. Resûlullah (s.a.s.) onu Yemen'e görevli olarak gönderirken kendisine şu talimatı verdiği nakledilir: “...Kendilerine Allah'ın zekâtı farz kıldığını, zenginlerden alınıp fakirlerine dağıtılacağını onlara haber ver.”⁹² Bu hadisi delil olarak kabul edenler, hadiste geçen, “Zekâtı onların fakirlerine ver.” ifadesinden hareketle zekâtın öncelikli olarak beldenin fakirlerine verilmesi gerektiğini savunurlar.⁹³

Yukarıdaki hadisin taşıdığı anlam, İslam'da zekâtın sadece farz bir ibadet değil, aynı zamanda sosyal adaletin tesisi için vazgeçilmez bir araç olduğunu ortaya koymaktır. Bu bağlamda konuya yaklaşıldığında zenginlerin mallarında fakirlerin hakkı vardır; bu hak Allah tarafından Müslümanlara farz kılınmış ve bu düzen, toplumda ekonomik dengeyi sağlamayı amaçlamaktadır.

Şâfiî mezhebine mensup fakihler, zekât mallarının başka bir bölgeye nakledilmesinin cevazı hususunda farklı bir görüş ortaya koymuşlardır. Buna göre, İmamın (devlet başkanının) kamu yararını gözeterek zekât mallarını bir beldeden başka bir beldeye nakletmesini câiz görürler.⁹⁴ Devlet başkanı toplumun tüm kesimlerinden sorumlu olduğu için gerekli sosyal yapı ve dokuyu korumak zorundadır. Bu bağlamda eksik ve gerekli gördüğü yerde yetkisini kullanarak her türlü müdahalede bulunma hakkına sahiptir.

Hanbelî mezhebine mensup fakihler de Şâfiîlere benzer bir yaklaşım sergileyerek zekâtın bulunduğu beldeden başka bir beldeye naklini câiz görmezler. Şayet bu

⁹¹ Gazzâlî, *İhyâ'ü ulûmi'd-dîn*, 1/658.

⁹² Buhârî, “Zekât”, 1, “Tevhîd” 1; Müslim, “İmân”, 29; Ebû Dâvûd, “Zekât”, 5.

⁹³ İbn Kudâme, *el-Mûğnî*, 2/501.

⁹⁴ Cezîrî, *el-Fıkh alâ mezâhibi'l-erba'a*, 2/894.

nakil, sefer mesafesi kadar ya da bu mesafeyi aşan bir uzaklığa yapılacak olursa, Hanbelîler bunu haram olarak addederler. Bununla birlikte, söz konusu nakil gerçekleştirilip, zekât o bölgede hak sahibi olanlara dağıtılmışsa, bu dağıtımı geçerli ve yeterli kabul ederler. Öte yandan, zekâtın sefer mesafesinden daha kısa bir mesafeye nakli ise câiz görülmektedir. Hanbelî yaklaşımına göre, zekâtın öncelikle verildiği belde bulunan ihtiyaç sahiplerine dağıtılması müstehap kabul edilir. Bundan sonra ise, yakın çevreden başlayarak daha uzak bölgelere doğru nakledilmesi gerekli görülür.⁹⁵ Hanbelîlerin merkezden dışa doğru ortaya koydukları bu kademeli dağıtım anlayışı, bölgesel ve evrensel ölçekte bir dağıtım sistemi olarak tercih edilebilir.⁹⁶

Hanbelî mezhebine mensup bazı âlimler, zekâtın sefer mesafesini aşan bir bölgeye nakledilmesi durumunda zekât yükümlülüğünün düşeceğini savunmuşlardır. Bu görüşü benimseyenler, söz konusu uygulamayı borçların ödenmesine ilişkin hükümlere kıyas ederek meşru kabul etmişlerdir. Öte yandan, bu görüşe katılmayanlar ise zekâtın nakledilmesini, ilgili naslara aykırı bir tutum olarak değerlendirmiş ve bu nedenle câiz görmemişlerdir.⁹⁷

İbn Teymiyye (ö. 728/1328), zekât mallarının naklini sefer mesafesi ile sınırlandırmanın şer'î bir dayanağının olmadığını iddia eder. Bu nedenle şer'î maslahatlara binaen zekâtın naklini câiz görür.⁹⁸

Herevî (ö. 1014/1605), zekâtın bulunduğu beldeden başka bir beldeye nakledilmesinin, zekâtın farzietini düşüreceği hususunda fakihler arasında icmâin oluştuğunu iddia eder. Her ne kadar Ömer b. Abdülaziz'in, Horasan'dan Şam'a getirilen zekât mallarını iade ettiği söylene de Ömer b. Abdülaziz'in bu tasarrufunun, söz konusu icmâa muhalefet ettiği anlamına gelmediğini ifade eder. Bu uygulamanın, adaletin en mükemmel şekilde tecelli etmesini sağlama amacını taşıdığı ve mal sahiplerindeki cimriliğin kökten ortadan kaldırılmasına yönelik bir tutum olduğunu belirtir.⁹⁹

Özellikle zekâtın naklini câiz görmeyen Şâfiî ve Hanbelîler, hadisin yanında sahabe dönemindeki uygulamaları da delil olarak gösterirler. Nitekim Hz. Ömer kendi döneminde Muâz b. Cebel tarafından kendisine getirdiği zekâtları reddederek bu malların

⁹⁵ Merdâvî, *el-İnsâf*, 3/202; Cezîrî, *el-Fıkh alâ mezâhibi'l-erba'a*, 2/892.

⁹⁶ Nail Okuyucu, *Zekâtta Yerellik-Bölgesellik-Evrensellik* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017), 834.

⁹⁷ Şerefüddîn el-Hüseyn b. Abdillâh Tayyibî, *Şerhü't-Tayyibî alâ Mişkâtî'l-mesâbih*, thk. Abdülhamid Hindâvî (Riyâd: Mektebetü'n-Nizâr Mustafa el-Bânî, 1997), 5/1469.

⁹⁸ Süleymân et-Türkî, *İhtiyârâtü Şeyhi'l-İslâm İbn Teymiyye el-Fıkhîyye* (Riyâd: Daru Kûnuzi'l-İşbilya, 2009), 3/616.

⁹⁹ Ebül'l-Hasen Nûrüddîn b. Sultan Muhammed el-Herevî Ali el-Karî, *Mirkâtü'l-mefâtih şerhü Mişkâtî'l-mesâbih* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 2002), 4/7.

yerelin hakkı olduğunu belirtmiştir.¹⁰⁰ Bu uygulamadan hareketle zekâtını naklini haram saymışlardır.¹⁰¹ Diğer bir delil ise İmrân b. Hüseyin'in rivayetidir. Ziyâd veya bazı ümera İmrân'ı sadaka (zekât) toplamak için görevlendirirler. İmrân döndüğünde ondan zekât mallarını isterler. İmrân ise burada önemli bir cevap vererek, “Resûlullah (s.a.s.) döneminde nasıl zekâtları almışsak o şekilde aldık ve mevcut olan beldenin fakirlerine verdik.” der.¹⁰² Bu hadise göre Resûlullah (s.a.s.) dönemindeki zekât uygulamasına bakıldığında zekât malları yerele dağıtılmış ve bulunduğu beldenin dışına çıkarılmamıştır. Dolayısıyla bu uygulama zekâtın naklinin câiz olmadığını gösterir.¹⁰³

Zeydî mezhebine mensup fakihler de zekât mallarının bulunduğu belde- den başka bir beldeye naklini câiz görmezler. Bu bağlamda, eğer zekâtın verileceği belde- de fakir kimseler mevcutsa, zekâtın başka bir yere aktarılmasını mekruh olarak kabul eder- ler. Onlara göre, zekât almaya hak kazanan kimseler arasında öncelik hakkı, zekâtın ve- rildiği belde- de yaşayan muhtaçlara aittir. Zeydî fıkıh geleneğinde, zekâtın dağıtılması hususunda mal sahibi ile imam (yani devlet otoritesi) arasında herhangi bir farklılık gözetilmemektedir.¹⁰⁴

Tartışma, daha çok zekâtı veren kişiden ziyade, zekâtı almaya müstahak olan kimselerin durumu üzerinden şekillenmiştir. Bu bağlamda, Zeydî fakihler “kerahet” kavramını genellikle “müstehabın zıddı” olarak kabul etmektedirler; yani söz konusu uygulama her ne kadar tercihe şayan olmasa da haramlık vasfını taşımadığını ifade ederler. Netice olarak, zekât mallarının bulunduğu beldenin dışındaki muhtaçlara ve- rilmesi durumunda bu uygulama kerahetle birlikte yeterli addedilir. Ancak, zekât bel- desi dışındaki müstahaklar arasında akrabalık bağı bulunanlar, ilim talebeleri ya da daha muhtaç durumda olan kimseler varsa, zekâtın bunlara verilmesi daha faziletli gö- rülür.¹⁰⁵

İbâziyye mezhebine mensup âlimler de zekâtın öncelikli olarak alındığı belde- deki fakirlere dağıtılmasını gerekli görürler. Bu anlamda zekâtın alındığı belde- deki fa- kirlerin dikkate alınmasının şart koşulmasını savunurlar. Ancak zekâtın dağıtımı sıra- sında yerelde fakirler kalmadığı takdirde diğer beldelere gönderilmesini câiz kabul ederler. Görüldüğü üzere İbâzi mezhebi, zekâtın naklinin cevazını zekâtın bulunduğu

¹⁰⁰ Kasım b. Sellâm, *Kitâbü'l-emvâl*, 589.

¹⁰¹ Türkî, *İhtiyârâtü Şeyhi'l-İslâm İbn Teymiyye el-Fıkhiyye*, 618.

¹⁰² Ebû Dâvûd, “Zekât”, 1625.

¹⁰³ Türkî, *İhtiyârâtü Şeyhi'l-İslâm İbn Teymiyye el-Fıkhiyye*, 618.

¹⁰⁴ Allâme Ebû'l-Hasan Abdullah b. Ebi'l-Kasım İbn Miftâh, *Şerhû'l-ehzâr* (Yemen: Mektebetü Ehli'l-Beyt, 2018), 3/372; Karadâvî, *Fıkhu'z-zekât*, 2/304.

¹⁰⁵ İbn Miftâh, *Şerhû'l-ehzâr*, 3/373; Karadâvî, *Fıkhu'z-zekât*, 2/304.

beldede ihtiyaçlardan fazla zekâtın kalmasına, beldenin dışındaki diğer Müslümanların daha fazla ihtiyaç içinde olduğuna ve İslâm toplumunun maslahatının gözetilmesine bağlamıştır.¹⁰⁶

Klasik mezheplerin görüşlerinin dışında çağdaş âlimlerinden biri olan Yusuf Karadâvî, bu konuda maslahat merkezli düşünerek öncelik hakkının yerel muhtaçlara ait olduğunu söyler. Bu anlamda konu ile ilgili topladığı tüm delillere istinaden zekâtın toplandığı bölgede dağıtılması gerektiği sonucuna varır. Bunu da civarın hürmetine riayet edilmesi bağlamında değerlendirir. Çünkü her bölgenin fakirliğe karşı mücadele etmesi, yardımlaşma noktasında kendi kendine yetmesi, kendi içinde bulunan ekonomik problemler için çözüm geliştirmesini gerekli görür. Öte yandan bölgenin fakirlerinin gözleri ve gönülleri bu zekât mallarında kalacağını belirtir. Dolayısıyla bu fakirlerin hakkı ötekilerden önce gelir. Bütün bunlara rağmen adil olan devlet başkanının ehl-i şûra ile alacağı karar neticesinde Müslümanların maslahatı icabı zekât mallarının beldenin dışına nakledilebileceğini söylemektedir.¹⁰⁷

Karadâvî, maslahat ve ihtiyaç söz konusu olduğunda zekâtın nakli ile ilgili uygulamanın değişebilmesi gerektiğini söyler. Şöyle ki, zekât mallarının tamamının nakledilmesi câiz olmamakla birlikte her halükârda bir kısmı nakledilebilir. Ancak zekâtın bulunduğu beldede mutlak anlamda ihtiyaç hasıl olmamışsa zekâtın tamamının başka beldelere nakledilmesi câizdir. Karadâvî'ye göre, İslâm beldeleleri, özellikle zor zamanlarda, coğrafi sınırlandırmalar gözetilmeksizin karşılıklı yardımlaşma içerisinde olmalıdır. Zira o, İslâm coğrafyasındaki herhangi bir beldeyi ya da kara parçasını bağımsız ve müstakil bir bölge olarak değerlendirmez. Aksine, bu bölgelerin her birini, büyük bir bütün teşkil eden İslâm coğrafyasının bir cüzü olarak görür. Parçaların tamamının merkezi hükümete bağlı olduğunu söyleyerek bunu parça ile bütün arasındaki ilişkiye benzetir. Bu bağlamda, ihtiyaç nerede ortaya çıkmışsa, oraya yardım ulaştırmanın dinî ve ahlâkî bir yükümlülük olduğunu belirtir. Öte yandan, merkezi yönetimin, İslâm toplumunun maslahatını ve genel menfaatini gözeterek kendi ekonomik kaynaklarını oluşturmaya gerektiğini savunur. Ancak bu kaynakların yetersiz kalması durumunda, toplumun ihtiyaçlarını karşılamak üzere zekât gelirlerinden de faydalanılabileceğini ifade eder.¹⁰⁸

¹⁰⁶ Ziyâeddîn Abdülazîz Semînî, *Kitâbü'n-nîl ve şifâ'ü'l-alîl*, thk. Abdurrahman b. Ömer (b.y.: el-Mektebeü's-Sidiyye, 2002), 1/154-155; Karadâvî, *Fıkhü'z-zekât*, 2/304.

¹⁰⁷ Karadâvî, *Fıkhü'z-zekât*, 2/304-305.

¹⁰⁸ Karadâvî, *Fıkhü'z-zekât*, 2/306.

Mehmet Erkal da zekâtın öncelikle muhtaç olan akrabaya, daha sonra yakınlarla, komşu ve yerele verilmesini efdal görmektedir. Bu anlamda zekâtın tahakkuk ettiği beldedeki fakirlere öncelik tanır.¹⁰⁹

Mecmeu'l-fikhi'l-İslâmî'de de Resûlullah (s.a.s.) ve sahabe dönemindeki uygulamalar tercih edilmiş ve bu durum komşuluk hukuku, yerelde bulunan zengin ve fakir arasındaki sosyal bağın gerekliliği ve yerelde bulunan ekonomik özerkliğin sağlanmasına bağlanmıştır. Ortaya konulan bu yaklaşım aslında ekonomik sorunların ortaya çıktığı yerde çözümlerini hedeflemektedir.¹¹⁰

Sonuç ve Öneriler

Zekât ibadetinin farziyeti kitap, sünnet ve icmâ ile sabittir. Kurumsallaşan zekât ibadetinin hem şahsi hem de toplumsal yönü mevcuttur. Bu anlamda mali olan zekât kurumunun işletilmesi mevcut devlet otoritesini de ilgilendirir. Nitekim Hz. Ebubekir'in (r.a.) zekât vermeyenlere savaş açması bu açıdan değerlendirilmiştir.

Tevbe Sûresi'nin 60. âyetinde zekâtın verileceği sekiz sınıf açıkça belirtilmiştir. Âyette belli bir sıralama söz konusudur. Ancak Şâfiî ve Hanbelî mezhepleri, zekâtın dağıtılması sırasında bu sıralamanın bağlayıcı olmadığını söylemişlerdir. Dolayısıyla zekâtın dağıtımı sırasında öncelik hakkı hizmet karşılığı olarak kabul edilen zekât memurlarına aittir. Bu anlamda öncelikli olarak zekât memurları topladıkları zekât mallarından ücretlerini alırlar. Ne var ki, kendilerine verilen bu pay, sadece yaptıkları görevin karşılığıdır ve ihtiyaç temelli değildir. Nitekim ücretlerinin dışında fazladan zekât alamazlar. Fakat Hanefî ve Mâlikîler zekâtın dağıtımında öncelikli olarak kişilerin ihtiyacını esas alırlar. Örneğin, zekâtın alınmasında Hanefîlere göre borçlu bir kişiye, borçsuz yoksula kıyasla öncelik verilmesi daha faziletlidir. Mâlikîler ise en çok ihtiyaç sahibi olana zekâtın verilmesini mendup kabul ederler.

Literatürde zekât mallarının tahakkuk ettiği beldeden başka bir beldeye nakledilmesi konusunda mezhepler arasında görüş ayrılığı söz konusu olmuştur. Aynı ihtilaf bugün de varlığını sürdürmektedir. Zekâtın bulunduğu beldeden başka bir beldeye naklini câiz görenlerin başında Hanefî mezhebi gelir. Hanefî âlimleri zekâtın bulunduğu yerden başka beldelere naklini câiz görürler. Ancak yerelde ihtiyaç sahibi dururken başka bir beldeye zekâtın naklini tenzihen mekruh kabul ederler. Bu konuda akrabalık, daha büyük ihtiyacın varlığı, ilim tahsili gibi özel ve önemli durumlar istisna olarak değerlendirilerek zekâtın naklini sahih sayarlar. Mâlikîler ise genel anlamda namazların kasr edilebileceği 90 km'den daha uzak olan yerlere zekâtın naklini câiz görmezler. Bu

¹⁰⁹ Erkal, "Zekât", 44/197-207.

¹¹⁰ Heyet, *Mecmu'l-Fikhi'l-İslâmî* (Cidde: Şamile, 1981), 4/373.

sınırın altında olan her beldeye zekâtın naklini câiz görürler. Ancak seferîlik mesafesinin dışında daha muhtaç insanların varlığı gibi özel durumlarda bu sınırlamayı esneterek zekâtın nakledebileceğini söylerler.

Zekâtın naklini câiz görmeyenler genel anlamda Şâfiî ve Hanbelî mezhepleridir. Bu iki mezhep zekâtın tahakkuk ettiği beldeye dağıtılmasını farz olarak kabul ederler. Aksi takdirde zekâtın yerel bazda mevcut olan fakirler arasında dağıtılmadığı takdirde bu uygulama, yerelde bulunan fakirlerin haklarının ihlali ve toplumsal adaletin zede- lenmesi olarak değerlendirirler.

Zeydî ve İbâdî mezhepleri de Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine yakın bir yaklaşım sergileyerek zekâtın tahakkuk ettiği beldeye muhtaçların varlığı hâlinde zekâtın başka bir beldeye gönderilmesini mekruh addederler. Ancak yerelin dışında daha muhtaç veya akraba olan kimseleri istisna ederek zekâtın bulunduğu beldenin dışına gönderi-lebileceğini söylemişlerdir.

Zekâtın dağıtılması sırasında, yalnızca temlik yoluyla sahiplendirme şeklinde ve- rilebilir. Yani zekât, mülkiyeti devredecek şekilde hak sahibine teslim edilmelidir. Ku- rumlar aracılığıyla toplanan zekât malları doğrudan fakire verilebildiği gibi, başka ku- rumlara da devredilerek ulaştırılabilmektedir. Bu durum, zekâtın temlik esasına aykırı olmamakla birlikte, müstahaklara bizzat ulaştırılması daha uygun kabul edilmiştir. Çağ- daş bazı âlimler, klasik mezheplerin dışına çıkarak bu konuda daha esnek görüşler ileri sürerek zekâtın naklini câiz görmüşlerdir. Sonuç olarak, elde edilen bulgular doğrultu- sunda, mali bir ibadet niteliği taşıyan zekâtın dağıtımında makâsıdın dikkate alınarak hareket edilmesi hem bireysel sorumluluğun yerine getirilmesi hem de yerelin ekono- mik şartlarının güçlendirilmesi açısından daha isabetli olacağı kanaatine varılmıştır.

Yaptığımız bu araştırmanın neticesinde şu önerilerde bulunmak mümkündür:

- Dengeli bir ekonomik sistemin yerleşebilmesi ve zekât mallarının belirli bölge- lerde birikmesinin önlenmesi için, dağıtım sürecinde yerelden başlayarak dışa doğru kademeli bir sistem uygulanabilir.

- Sağlam bir ekonomik yapının taşları ancak zekât mallarının tabana sistemli bir şekilde dağıtılması ile dönebileceği halka anlatılabilir.

- Özellikle yabancı ülkelerde mevcut olan fakirlere, şayet zekâtın nakledilmesi mezhepsel açıdan uygun görülüyorsa, bu durumda zekât dışındaki yardım türleri ile destek sağlanarak küresel ölçekte sosyal yardımlaşma ve dayanışma sağlanabilir.

- Zekâtın dağıtımında, akrabalık bağının gözetilmesi ve öncelikli olarak yakın ve uzak akrabaların ihtiyaç durumlarına göre desteklenmesi hem toplumsal dayanışmayı

hem de aile içi adaleti pekiştirebilir. Bu konuda mezhepçi bir yaklaşımdan sıyrılarak nakli câiz gören herhangi bir mezhebin görüşüne göre hareket edilebilir.

- Yabancı ülkelere zekât mallarını nakleden aracı kurumlara, zekâtın muaccel bir şekilde ödenmesi ve fakirlere temlik edilmesinin şart olduğu hususunda yönlendirmeler yapılabilir.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur./It is declared that scientific and ethical principles have been followed while conducting and writing this study, and that all the sources used have been properly cited.

Çıkar Çatışması/Competing Interests: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan eder./The author declares no competing interests.

Finansman/Funding: Yazar, bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadığını kabul eder./The author received no financial support for this research.

Kaynakça

- Algül, Hüseyin. *İlmihal*. Ankara: TDV Yayınları, 1998.
- Ali el-Karî, Ebû'l-Hasen Nûrüdîn b. Sultan Muhammed el-Herevî. *Mirkâtü'l-mefâtih şerhü Mişkâtî'l-mesâbih*. Beyrut: Daru'l-Fikr, 2002.
- Atılğan, Ahmet. *İslâm'ın Ekonomik Politikaları*. İstanbul: Nesil Yayınları, 1996.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî. *el-Câmi'u's-sahîh*. thk. Muhammed Züheyir. Beyrut: Dâru Tavkû'l-Neccâr, 1422.
- Cezîrî, Abdurrahmân b. Muhammed b. İvaz. *el-Fıkh alâ mezâhibi'l-erba'a*. çev. Mehmet Keskin. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989.
- Desûkî, Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Arfete. *Hâşîyetü'd-Desûkî alâ Şerhi'l-kebir*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- Dihlevî, Şâh Veliyullah. *Hüccetullâhi'l-Bâliğâ*. çev. Mehmet Erdoğan. İstanbul: İmaj Baskı, 2003.
- Döndüren, Hamdi. *İslâmî Ölçülerle Ticaret Rehberi*. İstanbul: Erkam Yayınları, 1998.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî. *es-Sünen (Hattâbî'nin Me'âlimü's-Sünen'i ile birlikte)*. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1997.
- Erkal, Mehmet. *İman ve İbadetler*. Ankara: TDV Yayınları, 2010.
- Erkal, Mehmet. "Zekât". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/197-207. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Gazzâlî, Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed. *İhyâ'ü ulûmi'd-dîn*. çev. Ali Arslan. İstanbul: Merve Yayınları, 1992.
- Hadimî, Nureddîn b. Muhtâr. *İlmü'l-makâsidi's-şeriyeye*. b.y.: Mektebetü'l-Abikân, 2001.

- Hareşî, Ebû Abdillâh Muhammed. *Şerhu'l-Hareşî alâ Muhtasari'l-Halîl*. Mısır: el-Matbaatü'l-Kübra el-Emirîyye, 1317.
- Hattâb, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed b. Abdirrahmân. *Mevâhibü'l-celîl li-şerhi Muhtasari Halîl*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1992.
- Hattâbî, Ebû Süleyman Hamd b. Muhammed b. İbrahim b. Hattâb. *Meâlimü's-sünen*. Halep: el-Matbaatü'l-İlmiyye, 1932.
- Heyet. *Mecmu'l-Fıkhi'l-İslâmî*. Cidde: Şamile, 1981.
- İbn Dakiku'l-îd. *İhkâmü'l-ahkâm şerhu Umdeti'l-ahkâm*. Beyrut: Dâru'l-Alemi'l-Kütüb, 1987.
- İbn Hacer el-Heytemî, Ahmed b. Muhammed b. Ali. *Tuhfetü'l-muhtâc fi-şehî'l-Minhâc*. Beyrut: Dâru İhyâi Turâsî'l-Arabî, 1983.
- İbn Kesir, Ebül'l-Fidâ İmâdüddîn İsmail b. Şihâbiddîn Ömer. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. Kahire: Matbaatü's-Saadet, 1358.
- İbn Kesir, Ebül'l-Fidâ İmâdüddîn İsmail b. Şihâbiddîn Ömer. *Tefsîrü'l-Kur'ânî'l-azîm*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1998.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmet. *el-Mûğnî*. thk. Tahâ ez-Zinî - Mahmud Abdülvehhab. Mısır: Mektebetü'l-Kahire, 1979.
- İbn Miftâh, Allâme Ebü'l-Hasan Abdullah b. Ebi'l-Kasım. *Şerhü'l-ezhâr*. Yemen: Mektebetü Ehli'l-Beyt, 2018.
- İbn Müflih, Şemsüddîn Muhammed el-Makdisî. *Kitâbü'l-fürû*. thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2003.
- İbn Rüşd, Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed el-Kurtûbî. *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*. Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1988.
- İbnü'l-Esîr, Mecdüddîn Ebü's-Seâdât el-Mubârek b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî. *Câmiu'l-usûl li ehâdisî'r-Resûl*. thk. Abdülkadir Arnaut. Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1980.
- İbnü'l-Hümâm, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî. *Fethu'l-kadîr*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1970.
- Karadâvî, Yusuf. *Fıkhu'z-zekât*. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 2001.
- Karâfî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. İdrîs b. Abdirrahmân el-Mısırî. *ez-Zehîre*. thk. Muhammed Haccî. Beyrut: Dâru'l-Garbî'l-İslâmî, 1994.
- Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed. *Bedâi'u's-sanâi fi tertibi's-şerâi*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1328.
- Kasım b. Sellâm, Ebû Ubeyd Miskîn el-Herevî. *Kitâbü'l-emvâl*. thk. Muhammed Halil. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1986.
- Keskin, Mehmet. *Şâfiî Fıkhu*. Ankara: DİB Yayınları, 2016.
- Komisyon. *el-Feteve el-Hindiye*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1310.

- Komisyon. *el-Fıkhü'l-menhecî alâ mezhebi'l-İmâm eş-Şâfiî*. çev. Ali Arslan. İstanbul: Arslan Yayınları, 1994.
- Komisyon. *el-Mevsuâtü'l-fıkhiyye*. Kuveyt: Vizâretü'l-Evkâf ve Şuuni'l-İslâmiyye, 1427.
- Kur'ân-ı Kerîm Meâlî. çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh. *el-Câmi li ahkâmi'l-Kur'ân*. thk. Ahmed el-Berdûnî - İbrahim Atfiş. Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1964.
- Kutup, Seyyid. *Fî zilâli'l-Kur'ân*. çev. Salih Uçan vd. İstanbul: Dünya Yayıncılık, ts.
- Kutup, Seyyid. *İslâm'da Sosyal Adalet*. İstanbul: Bir Yayıncılık, 1986.
- Mâverdi, Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb el-Basrî. *el-Ahkamü's-sultâniyye*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, 1994.
- Merdâvî, Alâüddin Ebû'l-Hasan Ali b. Süleyman. *el-İnsâf fi marifeti'r-râcih mine'l-hilâf*. Beyrut: Dâru İhyaû Tûrâsi'l-Arabî, 1955.
- Meydânî, Abdülğani b. Talip b. İbrahim el-Guneymî ed-Dimâşkî. *el-Lübâb fi şerhi'l-kitâp*. thk. Muhammed Muhyiddin. Beyrut: el-Mektebetü'l-İlmiyye, 2010.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi'u's-sahîh*. nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Kahire:Matbatü İsa el-Bâbî, 1955.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-. *el-Mecmû şerhu'l-Mühezzebe li ş-Şîrâzî*. Kahire: İdâretü't-Tabâatü'l-Münirîyye, 1347.
- Okuyucu, Nail. *Zekâtta Yerellik-Bölgesellik-Evrensellik*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017.
- Öztürk, Doğan - Özdemir, Şuayıp. "Türkiye'de Zekâtın Kurumsallaşması İçin Bir Öneri: Zekât Gözetim Merkezi". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 45 (2025), 373-403. <https://doi.org/10.59777/ihad.1634148>
- Paçacı, İbrahim. "Bedenî-Malî İbadet Ayrımının İbadetlerde Niyabete Etkisi ve Bedel Hac". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 29 (2017), 369-398.
- Remlî, Şemsüddin Muhammed b. Ebi'l-Abbâs Ahmed b. Hamza İbn Şihâbuddin. *Ni-hâyetü'l-muhtâc ilâ Şerhi'l-Minhâc*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.
- Seminî, Ziyâeddîn Abdülazîz. *Kitâbü'n-nil ve şifâ'ü'l-alîl*. thk. Abdurrahman b. Ömer. b.y.: el-Mektebeü's-Sidiyye, 2002.
- Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed. *el-Mebsût*. Beyrut: Dâru'l-Marife, 1993.
- Sermerkândî, Ebû Bekr Alâüddîn Muhammed b. Ahmed b. Ebî Ahmed. *Tuhfetü'l-fukahâ*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1984.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Abdullah. *Neylü'l-evtâr*. thk. Usâmu'ddîn es-Sabâbetî. Mısır: Dâru'l-Hadis, 1993.

- Şırâzî, Ebû İshak İbrahim b. Ali b. Yusuf. *el-Mühezzep fi fıkhi İmâm eş-Şâfiî*. thk. Muhammed Zuhaylî. Dimaşk: Dâru'l-Kalem, 1992.
- Şirbînî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb. *Mûğni'l-muhtâc*. thk. Adil Ahmed Ali Muhammed. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.
- Tabakoğlu, Ahmet. *İslâm İktisadı Toplu Makaleler*. İstanbul: Kitabevi, 2005.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî. *Câmi'u'l-beyân an te'vîli âyyi'l-Kur'ân*. Mekke: Dâru't-Terbiyye, ts.
- Tayyibî, Şerefüddîn el-Hüseyn b. Abdillâh. *Şerhû't-Tayyibî alâ Mişkâtî'l-mesâbih*. thk. Abdülhamid Hindâvî. Riyâd: Mektebetü'n-Nizâr Mustafa el-Bânî, 1997.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre. *es-Sünen*. thk. Ahmed Muhammed Şakir. Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1987.
- Turan, Melih. *Zekât Politikası*. İstanbul: Mevsimler Kitap, 2018.
- Türkî, Süleymân et-. *İhtiyârâtü Şeyhi'l-İslâm İbn Teymiyye el-Fıkhıyye*. Riyâd: Dâru Kûnuzi'l-İşbilya, 2009.
- Uludağ, Süleyman. *İslâm'da Emir ve Yasakların Hikmeti*. Ankara: TDV Yayınları, 2009.
- Umrânî, Ebû'l-Hüseyn Yahya b. Ebi'l-Hayr b. Sâlim. *el-Beyân fi mezhebi'l-İmam eş-Şâfiî*. thk. Kasım Muhammed Nurî. Cidde: Dâru'l-Minhâc, 2000.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'ân Dili*. İstanbul: Azim Dağıtım, 1992.
- Zuhaylî, Vehbe Mustafa. *el-Fıkhu'l-İslâmî ve ediletühü*. çev. Komisyon. İstanbul: Feza Yayıncılık, 1994.